

УДК 796.011.3:373.5-053.6

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТІСНИХ ДОСЯГНЕНЬ ПІДЛІТКІВ У ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Головачук В.В., Головачук Ю.М.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Під час дослідження нами було визначено етапи формування та удосконалення особистісних досягнень підлітків засобами фізичної культури, розглянуто педагогічні здібності учителя, які безпосередньо впливають на формування особистісних досягнень у підлітковому віці. У статті виокремлено педагогічні умови, стадії та комплекси чинників забезпечення особистісних досягнень в процесі засвоєння нових складових рухових дій.

Ключові слова: особистісні досягнення, підлітки, фізичне виховання.

Постановка проблеми. Підлітковий вік займає важливу фазу в загальному процесі становлення людини як особистості, коли в процесі побудови нового характеру, структури та складу діяльності дитини закладаються основи свідомого поведінки, вимальовується загальна спрямованість у формуванні моральних уявлень і соціальних установок. Таким чином на підлітковий вік припадає активний пізнавальний розвиток особистості. Розгортається він у малопомітних для дитини і тих, хто її оточує, формах. Упродовж цього періоду триває розвиток мислення, пам'яті, формується цілісніше усвідомлення того, що відбувається навколо, розширюються межі уяви, діапазон суджень. Ці можливості пізнання сприяють швидкому нагромадженню знань. Когнітивний розвиток у підлітковому віці характеризується розвитком абстрактного мислення, логічної пам'яті, використанням метакогнітивних (пов'язаних з виробленням стилю інтелектуальної діяльності) навичок. Ці чинники суттєво впливають на зміст думок підлітка, його здатність до моральних суджень [1, 5-6, 8, 10].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На думку В. Клименка, В. Озерова та інших, формування психомоторних здібностей є процесом, який включає неповторність та винятковість, оригінальність та індивідуальність. Психомоторні здібності, з одного боку, загальні для всіх людей, а з іншого, – мають свою індивідуальність [2, 4, 7, 11].

Аналіз літератури дає змогу стверджувати, що успішне забезпечення особистісних досягнень в процесі занять фізичними вправами залежить від учня та учителя. Учень має уміння: а) слухати себе і свої рухи; б) розуміти себе та свої рухи; в) оцінювати себе та свої дії; г) за допомогою мовних засобів виражати себе, свої рухи та пояснити це іншим [7, 11].

Аналіз праць С. Бубки, А. Леонтьєва, С. Рубінштейна засвідчив, що до педагогічних здібностей учителя науковці відносять різні сторони його діяльності, а саме: здібність до передачі знань в чіткій та цікавій формі; творчий склад мислення; здібність розуміти учня, що базується на спостережливості; кмітливість; організаторські здібності необхідні для забезпечення системної роботи [3, 9].

На думку А. Артюшенка, Н. Бондаренко та ін. навчальна діяльність впливає на характер мотивації не прямо, а опосередковується рядом чинників: взаємодією з учителем, його досвідом та майстерністю, успішністю навчання. Йдець-

ся про дидактичний план мотивуючих чинників, що виявляються як певні компоненти процесу навчання. Найбільшою мірою впливають на формування позитивної та стійкої мотивації до навчального процесу [3]: міст навчального матеріалу, організація навчальної діяльності, оцінка навчальної діяльності, створення ситуації успіху, стиль педагогічної діяльності вчителя.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблемі особистісних досягнень підлітків у процесі фізичного виховання присвячувалися ряд наукових праць [1-4, 7, 8 та ін.], проте нами не виявлено дослідження де б у комплексі розглядалися соціально-педагогічні особливості забезпечення особистісних досягнень підлітків у процесі фізичного виховання.

Мета дослідження: на основі аналізу наукових джерел визначити соціально-педагогічні особливості забезпечення особистісних досягнень підлітків у процесі фізичного виховання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як з'ясували, психомоторні здібності людини забезпечують найбільш ефективне і раціональне виконання рухової діяльності у процесі життєдіяльності. Особистісні здібності у галузі спортивної та фізкультурної діяльності підлітків визначаються, насамперед, показниками фізичного, психологічного, сенсомоторного й інтелектуального характеру. Відповідно, слід враховувати, що окремо взятий показник не може повністю характеризувати можливості особистості до успішного самовдосконалення. Також слід зважати на те, що рухові уміння та навички – це не особистісні (психомоторні) здібності, але її складові. Тому в процесі формування здібностей врахування індивідуальних особливостей підлітків є необхідним [11].

У свою чергу В. Фарфель зауважує, що формування та удосконалення особистісних досягнень засобами фізичної культури проходить в три етапи [7]. На першому – вправа виконується в загальних формах. На цьому етапі у підлітків формується програма дій, уява про саму вправу та шляхи її реалізації. На другому етапі формується уміння виконати вправу в деталях, за основними параметрами (силовому, часовому, просторовому, координаційному). З опануванням вправи відбувається корекція помилок, одночасно продовжується формування програми дій на вивчення наступних рухів. На третьому етапі відбувається процес закріплення та удосконалення вправи.

Педагогічні умови формування та удосконалення особистісних досягнень не обмежуються лише наданням учневі готових знань, а мають включати цілий ряд важливих дидактичних функцій, зокрема, основну увагу необхідно надати активній самостійній пізнавальній діяльності учнів [10].

Таким чином, процес навчання, праці, різноманітні ігри складають необхідну основу для удосконалення особистості. Складність виконання кожного завдання полягає в необхідності поєднання загального, спеціального та індивідуального за короткий час, що відведений для цього на уроці фізичної культури.

Забезпечення особистісних досягнень під час формування й удосконалення психомоторних здібностей повинне здійснюватися з урахуванням наступних складових: загального, особливого, особистого характеру. В такому випадку є можливість виявити не тільки те, що притаманне одній особистості, а й те, що об'єднує її з іншими [6].

Психомоторна діяльність є складним синтетичним утворенням в структурі особистості. Враховуючи це, проблема формування готовності до такої діяльності може успішно вирішуватися тільки за активного включення свідомості, на відміну від процесу простого набуття знань та умінь. Тільки під час свідомої діяльності здібності проявляються і розвиваються, що є основою для більш успішного виконання рухових дій в подальшому житті [3].

Уміння свідомо відображати та аналізувати інформацію про часову, силову і просторову діяльність відрізняє формування та реалізацію психомоторних здібностей від рухових, а вірніше ставить психомоторні здібності вище, ніж просту рухову діяльність [5].

Отже, для досягнення мети у підлітка має бути мотив: «Я хочу», який може стати рушійною силою всього, джерелом активності, свободи людської волі.

На підставі зазначеного вище, ми можемо констатувати, що важливе місце у забезпеченні особистісних досягнень у процесі занять фізичними вправами відводиться вчителю. Він, деякою мірою, виконує функцію дзеркала, тим самим відображаючи внутрішній світ рухів, дій та тренування в цілому, те, чого повинен вміти учень.

Педагогічні здібності учителя дослідники Є. Ільїн, Г. Костюк, тлумачать як поєднання та взаємодію комплексу засобів, а саме:

а) комунікабельні здібності – уміння встановлювати правильні взаємозв'язки з учнями та перебудовувати їх у відповідності до рівня розвитку учнів;

б) конструктивні здібності – уміння «робити» особистість підлітка, використовуючи його сильні сторони та виправляти недоліки, враховуючи вікові та індивідуальні особливості;

в) організаторські здібності – уміння підключати учнів до різних видів діяльності, використовуючи при цьому колектив: колектив працює на учня, а учень на колектив, таким чином роблячи особистість активною, відповідальною та впливовою [6].

Для успішного забезпечення особистісних досягнень у підлітків засобами фізичної культури

учитель має, на думку В. Озерова, дотримуватися наступних педагогічних умов:

1) комплексний підхід у діагностиці та формуванні особистісних здібностей підлітків;

2) принцип поєднання розвитку психічних, сенсорних, парацептивних, інтелектуальних і моторних компонентів забезпечення особистісних досягнень;

3) за допомогою вправ фізичної культури поєднати процеси виховання та навчання;

4) послідовність та ускладнення психомоторних вправ за рахунок багатовекторності самоконтролю і складності самої рухової діяльності;

5) максимального використання різних методів та засобів, а особливо, ігрового, змагального і контрольного у формуванні психомоторних якостей для забезпечення особистісних досягнень підлітків;

6) удосконалення надійності психомоторних функцій під впливом різного фізичного та морального навантаження;

7) підвищення особистого «Я» самого підлітка з оволодінням психомоторними вправами [8].

У свою чергу М. Бернштейн виділяє сім стадій забезпечення особистісних досягнень в процесі засвоєння нових складових рухових дій:

1) виділення головного рівня побудови руху; 2) вияв та розпис корекцій – дана фаза пов'язана із відчуттям руху та сенсорної корекції; 3) розподілення фонів – дана фаза передбачає автоматизацію виконання рухів, але автоматизація – це не рух, це корекція, що управляє рухами та їх частинами, які не мають самостійного фону; 4) автоматизація рухів, тобто вироблення нових фононих автоматизмів; 5) поєднання фононих корекцій між собою; 6) стандартизація, доведення рухів до стандартних; 7) стабілізація, закріплення досягнутого та виконання вправи за різних умов [13].

Таким чином, підліток у процесі формування здібностей має дотримуватися певних закономірностей: 1) виконувати максимальну, а за змістом – оптимальну дію; 2) отримати максимальний приріст особистих досягнень (за змістом); 3) виконуючи рухи, підліток має діяти за лінією найменшої протидії, використовуючи мінімальну кількість енергії на зайві рухи [12].

Отже, на підставі зазначеного вище у процесі формування готовності до забезпечення особистісних досягнень, на наш погляд, важлива роль відводиться думці, інтелекту та мотиву. Роль думки полягає в тому, що вона йде попереду дії, тому завдання учителя доступно пояснити учневі принцип виконання вправи, а завдання підлітка – самому побудувати модель майбутньої дії, а потім і виконати її.

Таким чином, ми можемо констатувати, що проблема забезпечення особистісних досягнень підлітків, з однієї сторони, полягає в тому, щоб основну увагу надавати психологічному фактору підвищення ефективності рухової діяльності та гармонійному розвитку особистості на усіх етапах навчання. З іншого боку, завдання учителя полягає в тому, щоб учень за необхідності міг використати свої особистісні досягнення у випадку екстремальної ситуації, і ця сторона для повсякденного життя є провідною.

На етапі формування уявлення про особистісні досягнення в процесі засвоєння нових рухових дій

перевагу мають підлітки з слабкою нервовою системою, врівноважені. На етапі закріплення перевагу мають учні з сильною нервовою системою [15].

У цьому контексті Л. Волков виділяє чотири типи рухливості нервових процесів: сильний рухливий, слабкий рухливий, сильний інертний, слабкий інертний. Сильному рухливому типу притаманна краща працездатність у виконанні швидких динамічних вправ, а також за умов частішої зміни завдань або зміни умов діяльності [2]. Таким чином, у забезпеченні особистісних досягнень підлітків провідна роль відводиться вольовим якостям. Воля є регулюючою стороною свідомості, що відображається в здібностях людини виконувати навмисні дії, вчинки, що вимагають подолання труднощів і спрямовані на досягнення мети [14].

Аналіз і систематизація педагогічних умов забезпечення особистісних досягнень, подолання труднощів, що виникають в зв'язку з цим, дає змогу виділити три комплекси чинників, які впливають на мотивацію підлітків до зростання особистісних досягнень:

1) соціальні (соціально-економічні, соціально-педагогічні, соціокультурні).

2) особистісні (ставлення підлітка до себе як до особистості, а також до фізичного виховання як суб'єкта навчального процесу).

3) освітні, що створюються безпосередньо вчителем, тренером під час навчально-тренувальних занять.

Висновки з даного дослідження і перспективи. Таким чином, на основі аналізу психолого-педагогічної літератури ми дійшли висновку, що основними чинниками, які позитивно впливають на забезпечення особистісних досягнень підлітків засобами фізичної культури є: зміст навчально-виховного матеріалу, організація навчального процесу, оцінка особистісних досягнень підлітків з урахуванням його індивідуальних можливостей, створення ситуації успіху та мотивації до подальшого самовдосконалення, особистість учителя, його професійна діяльність.

Отже у процесі організації навчально-виховного процесу вчитель має враховувати рівень особистісної підготовки кожного підлітка, його бажання удосконалювати власні здібності, а у відповідності до цього забезпечити такі педагогічні умови, які б стимулювали підлітка до зростання особистісних досягнень.

Список літератури:

- Гакман А. В. Організація рекреаційно-оздоровчої діяльності дітей 11-14 років в умовах дитячого табору відпочинку: дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту: спец. 24.00.12 / А. В. Гакман. – К., 2010. – 231 с.
- Гакман А. В. Аналіз структури мотивів до занять фізичним вихованням студентів гуманітарних спеціальностей Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича / А. В. Гакман // Фізична культура, спорт та здоров'я нації: зб. наук. праць. Випуск 17 / Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського; головний редактор В. М. Костюкевич. – Вінниця: ТОВ «Ландо ЛГД», 2014. – С. 62-68.
- Гакман А. В. Вплив рекреаційно-оздоровчої діяльності на уповільнення старіння організму / А. В. Гакман, Л. В. Балацька, Т. І. Лясота // Вісник кам'янець-подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини. – 2016. – С. 91-97.
- Гакман А. В. Закордонний досвід рекреаційно-оздоровчої діяльності у рамках дозвілля з людьми похилого віку / А. В. Гакман, М. Ю. Байдюк // Молодий вчений. – 2016. – № 11. – С. 116-120.
- Головачук В. В. Теоретичні засади формування культури збереження здоров'я студентської молоді / В. В. Головачук, Л. В. Гуліна // Молодий вчений. – 2017. – № 11.
- Головченко О. Формування особистісних якостей підлітків під час занять фізичною культурою / Головченко О. // Слобожанський науково-спортивний вісник – № 3. – 2012. – С. 148.
- Нечипоренко Л. А. Педагогічні умови забезпечення особистісних досягнень підлітків засобами фізичної культури / Л. А. Нечипоренко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Харків, 2007. – № 8. – С. 93-97.
- Шилова М. И. Формирование нравственных и волевых черт характера подростков в школах спортивной ориентации / М. И. Шилова, Ю. В. Шевчук // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. – № 4. – С. 46-49.
- Andreeva O. Factors which determine the involvement of elderly people to health and recreational physical activity / Olena Andreeva, Anna Hakman, Larissa Balatska. – Trends and perspectives in physical culture and sports. – Suchava, 2016. – P. 41-47.
- Andrieieva O., Hakman A., Balatska L., Moseychuk Y., Vaskan I. & Kljus O. (2017). Peculiarities of physical activity regimen of 11-14-year-old children during curricular and extracurricular hours. *Journal of Physical Education and Sport*, 17(4), 2422-2427. doi:10.7752/jpes.2017.04269.
- Hakman A., Nakonechniy I., Moseychuk Y., Liasota T., Palichuk Y. & Vaskan I. (2017). Training methodology and didactic bases of technical movements of 9-11-year-old volleyball players. *Journal of Physical Education and Sport*, 17(4), 2638-2642. doi:10.7752/jpes.2017.04302.
- Hakman Anna Analysis of features of motivational priorities to recreation and recreational activities of different groups of people / Anna Hakman, Angela Medved, Yuri Moseychuk, Vadym Muzhychok // Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення. – № 2 (38), 2017. – P. 85-91.
- Iedynak G., Galamandjuk L., Kyselytsia O., Nakonechniy I., Hakman A. & Chopik O. (2017). Special aspects of changes in physical readiness indicators of young men with different somatotypes between 15 and 17 years of age. *Journal of Physical Education and Sport*, 17(4), 2690-2696. doi:10.7752/jpes.2017.04311.
- Yarmak Olena. Screening system of the physical condition of boy saged 15-17 years in the process of physical education / Yaroslav Galan, Ihor Nakonechniy, Anna Hakman, Yaroslav Filak, Blagii Oleksandra // *Journal of Physical Education and Sport*, 2017. – Vol. 17 (3). – Art 156. – P. 1017-1023.
- Yarmak O., Galan Y., Hakman A., Dotsyuk L., Blagii O. & Teslitskyi Yu. (2017). The Use of Modern Means of Health Improving Fitness during the Process of Physical Education of Student Youth. *Journal of Physical Education and Sport*, 17 (3). 1935-1940. doi:10.7752/jpes.2017.03189.

Головачук В.В., Головачук Ю.М.

Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича

СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЛИЧНОСТНЫХ ДОСТИЖЕНИЙ ПОДРОСТКОВ В ПРОЦЕССЕ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ

Аннотация

В ходе исследования нами были определены этапы формирования и совершенствования личностных достижений подростков средствами физической культуры, рассмотрены педагогические способности учителя, которые непосредственно влияют на формирование личностных достижений в подростковом возрасте. В статье выделены педагогические условия, стадии и комплексы факторов обеспечения личностных достижений в процес се усвоения новых составляющих двигательных действий.

Ключевые слова: личностные достижения, подростки, физическое воспитание.

Golovachuk V.V., Golovachuk Yu.M.

Yuri Fedkovych Chernivtsi National University

SOCIAL AND PEDAGOGICAL PECULIARITIES OF PROVIDING PERSONAL ACHIEVEMENTS OF ADOLESCENTS IN THE PROCESS OF PHYSICAL EDUCATION

Summary

In the course of the study, we determined stages in the formation and improvement of personal achievements of adolescents through physical culture and examined pedagogical abilities of the teacher, which directly affect the formation of personal achievements in adolescence. Pedagogical conditions, stages and complexes of factors providing personal achievements in the process of assimilation of new components of motor actions are highlighted in the article.

Keywords: personal achievements, teenagers, physical education.